

1
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БОБРИШЕВА-ШКАРЛЕТ Тетяна Олегівна

УДК: 330.322

**ДІАГНОСТИКА ТА ОЦІНКА КРИЗОВОГО СТАНУ СУБ'ЄКТІВ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**Спеціальність 08.06.01 – Економіка, організація і управління
підприємствами**

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ - 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі менеджменту Міжнародного науково-технічного університету Міністерства освіти і науки України, м. Київ

- Науковий керівник доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України
Козаченко Сергій Вікторович,
Міжнародний науково-технічний університет,
завідувач кафедри менеджменту
- Офіційні опоненти доктор економічних наук, професор,
Степанов Олександр Петрович,
Київський національний авіаційний університет,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин
- кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник
Норіцина Наталія Іванівна,
Національна академія управління,
доцент кафедри маркетингу та підприємництва
- Провідна установа Інститут економічного прогнозування НАН України, відділ інституційних змін та розвитку форм господарювання, м. Київ

Захист відбудеться 20 травня 2004 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д26.006.04 у Київському національному економічному університеті за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського національного економічного університету за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1.

Автореферат розісланий 19 квітня 2004 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради, к.е.н., професор

Федонін О.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процес реформування економічних відносин під час становлення та подальшого розвитку ринкових форм господарювання супроводжується наявністю збанкрутих підприємницьких утворень. Банкрутство є необхідною умовою дієздатності та обов'язковим інструментом ефективного функціонування ринкового механізму як засобу інституційних перетворень.

Негативні наслідки лібералізації цін, часткова або повна втрата міжгалузевих підприємницьких зв'язків, низька початкова ефективність господарювання, відсутність стимулів розвитку підприємницької активності, наявність суттєвих структурних диспропорцій, криза збуту та втрата економічної керованості – це ще далеко не повний перелік наслідків адміністративно-командної системи господарювання, що виникли на першому етапі українських ринкових реформ, вкрай загострили проблему платоспроможності та спричинили впродовж 1993–2003 років виникнення масового банкрутства (від 27 до 68 відсотків) підприємств України. Внаслідок цих об'єктивних обставин найбільш актуальною постає проблема упередження кризового стану, запобігання банкрутства та вдосконалення механізму санації підприємств. Обґрунтоване наукове вирішення цього завдання може вважатися однією з пріоритетних можливостей подолання негативних наслідків трансформаційного періоду, підвищення ефективності соціально-економічних, політичних реформ і виходу більшості підприємств України з кризового стану.

У вітчизняній економічній літературі накопичено значний досвід дослідження наукових проблем антикризового управління, запобігання банкрутства та впровадження санації підприємств. Фундаментальну базу для дисертаційного дослідження представляють праці таких вітчизняних вчених, як В.П.Александрова, А.В.Войчак, В.М.Геєць, В.І.Голіков, Н.П.Гончарова, С.В.Козаченко, В.Я.Нусінов, Є.Г.Панченко, О.П.Степанов, Г.О.Швиданенко та ін. Значний внесок у розробку зазначених проблем здійснений зарубіжними авторами, такими як І.Ансофф, І.Т.Балабанов, С.Г.Беляєв, С.В.Валдайцев, О.П.Градов, М.Делягін, В.П.Ковальов, В.І.Кошкін, Б.З.Мільнер, Є.Г.Ойхман, К. Шим Джей та ін.

Проте, як показує практика, дотепер не існує досконалої методології та універсальних методик застосування економічних та управлінських інструментів, що дозволили б менеджерам проводити діагностику, оцінку та здійснювати антикризову стабілізацію поточного стану і прогнозування можливих майбутніх наслідків діяльності підприємства. Особливо гостро постають невирішені методичні питання виявлення кризових ознак, імовірних кризових тенденцій підприємства та антикризового регулювання стану його фінансово-господарської діяльності.

Вищевикладене обумовило напрямок даного наукового дослідження з проблеми визначення методичних основ, а також розробки інструментів і засобів управлінської діагностики та оцінки стану суб'єктів підприємницької діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація безпосередньо пов'язана з планами науково-дослідних робіт Міжнародного науково-технічного університету щодо розвитку підприємництва і антикризового процесу в Україні та виконана відповідно до проектів програми розвитку ООН (тема – “Антикризове управління організаціями в умовах реформування економіки України” - реєстраційний номер 0102U000638; тема – “Підтримка розвитку малих та середніх підприємств України” - реєстраційний номер UCR 96/007). Особисто автором розроблено підрозділ “Антикризовий менеджмент в діяльності підприємств”.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є комплексна наукова розробка методичних основ та інструментарію здійснення діагностики та оцінки кризового стану суб'єктів підприємницької діяльності.

Відповідно до цієї мети поставлено і вирішено наступні завдання:

- досліджено економічну сутність, виявлено ознаки, критерії, причини виникнення та організаційно-правові наслідки кризових явищ і господарської неспроможності суб'єктів підприємницької діяльності;
- визначено характерні риси суб'єктів підприємницької діяльності, що перебувають у кризовому стані;
- систематизовано параметри ефективності в якості методичного інструменту діагностики стану суб'єктів підприємницької діяльності виробничої галузі;
- розроблено методичні засоби технологічної діагностики, оцінки та управління виробничим циклом суб'єкта підприємництва;
- запропоновано антикризові інструменти ідентифікації та оцінки функціонального стану виробничого циклу промислового суб'єкта підприємницької діяльності;
- розроблено методичні інструменти управлінської діагностики та оцінки кризового стану підсистеми менеджменту суб'єктів підприємницької діяльності виробничого типу;

Об'єктом дослідження обрано комплекс теоретичних і методичних проблем організаційної, технологічної, функціональної, управлінської діагностики та оцінки кризових проявів діяльності промислових підприємств.

Предметом дисертаційного дослідження є теорія і практика підприємництва з елементами їх подальшого антикризового розвитку, специфікації та адаптації до умов трансформаційної економіки України.

Методи дослідження. Теоретичною та методичною основою дисертації є система загальнонаукових і спеціальних положень теорії систем, теорії організації, сучасних теорій розвитку світового і національного менеджменту та підприємництва. При виконанні теоретичної частини дослідження були використані аксіоматичні, історичні та інші методи аналізу та синтезу, що забезпечило системний та концептуальний підхід щодо досліджуваної проблеми. При обґрунтуванні найбільш вагомих прикладних результатів дисертації використано: метод формалізації (при визначенні комплексної множини засобів, критеріїв та ознак кризового стану; функціональної та технологічної діагностики виробничого циклу підприємства); імовірно-статистичні методи (при проведенні аналітичної оцінки результатів діяльності досліджуваних підприємств та виявленні масштабів їх сучасних та можливих наслідків); метод імітаційного моделювання (при побудові часової, операцій-

но-технологічної, маршрутно-технологічної, процесно-технологічної, циклової, потокової та інших моделей виробничої діяльності); методи анкетування та експертних оцінок (при аналізі поточного соціально-економічного стану підприємства, його факторів, причин і наслідків).

Наукова новизна одержаних результатів. Комплексне дослідження визначеного в дисертації наукового завдання дозволило отримати наступні положення і результати, що формують наукову новизну роботи:

- удосконалено концептуальну модель запобігання кризового стану та систематизовано причини виникнення економічної неспроможності суб'єктів підприємницької діяльності у зовнішньому підприємницькому середовищі – на базі взаємозв'язку життєвого циклу підприємства та його антикризового процесу. Це дозволило здійснити певну організаційну перебудову традиційної схеми антикризового процесу та відійти від усталеної схеми „активного” антикризового реагування і запровадити „планове” антикризове управління на будь-якому етапі життєвого циклу підприємства із використанням відповідних для кожного етапу антикризових процедур і засобів, які базуються на фундаментальних фінансово-економічних, виробничих, технологічних і управлінських показниках діагностики та оцінки поточного стану підприємства;
- визначено систему взаємозв'язків між загальною сукупністю причин, множиною класифікованих наслідків і характерних рис виникнення кризового стану підприємницьких структур, що дає змогу сформувати інформаційне підґрунтя в процесі прийняття антикризових управлінських рішень. У загальній сукупності причин виникнення економічної неспроможності виділено об'єктивні причини узагальненого впливу та умовно-постійного характеру, а також суб'єктивні причини, що є джерелами мікро-кризових проявів. Множина класифікаційних наслідків розподілена на підмножину формальних (добровільних) наслідків виникнення кризи та підмножину фактичних (обов'язкових) наслідків. До сукупності характерних рис виникнення кризового стану віднесено: формування мікро- та макро- „боргової завіси” підприємства; відсутність механізму забезпечення інтересів власників і контролю за діяльністю менеджерів; принципове ігнорування інструментів маркетингу щодо конкуренції, логістики та споживчих якостей продукції; використання неадекватних „виробничих засобів” господарювання; низька ефективність стадій підприємницької діяльності; невдале спрямування та обсяги грошових потоків підприємства; відсутність достатньої ринкової, функціональної, економічної та організаційної кваліфікації персоналу; неадекватність управління взагалі і необґрунтованість антикризових процедур зокрема;
- в новому аспекті представлена процедурна схема ризик-менеджменту, на підставі якої можливо здійснити антикризове подолання формальних наслідків виникнення кризового стану підприємств. Це дає змогу визначити конкретні процедури антикризового управління та регулювання, до яких зокрема відносяться: визначення суб'єкту і об'єкту застосування процедур ризик-менеджменту; проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємства-боржника; виявлення заходів щодо відновлення платоспроможності боржника; розрахунок коштів для ре-

алізації заходів і визначення джерел їх фінансування; визначення умов участі інвесторів і кредиторів у процедурах ризик-менеджменту та реалізація заходів;

- з нових позицій розроблено та обґрунтовано циклову і потокову моделі управлінської діагностики кризового стану виробничого підприємства, а також здійснено їх семантичне поєднання, що дає змогу деталізовано аналізувати об'єкт дослідження в його загальній ієрархічній, функціональній та комунікаційній спрямованості. Це дає змогу забезпечувати цілеспрямоване антикризове управління виробничим підприємством, уникнути дефіциту зовнішньої та внутрішньої інформації, враховувати зміни зовнішніх потреб і внутрішніх можливостей впродовж всього життєвого циклу підприємства;
- дістала подальшого розвитку методика функціонально-технологічної діагностики, оцінки та управління поточним станом виробничого циклу суб'єкта підприємницької діяльності на базі обґрунтованої трирівневої моделі. Реалізацію методики функціональної діагностики та оцінки поточного стану виробничого циклу підприємства здійснено на підставі виконання двох головних функцій, а саме: забезпечення продуктивного використання ресурсних складових (витратні параметри) та їх похідних (часові параметри) у виробничому циклі; комплексне поєднання усіх параметрів виробничого циклу та їх спрямованість на споживчі потреби зовнішнього середовища. Технологічна діагностика та оцінка поточного стану виробничого циклу полягає в ідентифікації величини втрат ресурсів, яку запропоновано здійснювати за трьома рівнями ієрархії, а саме: операційно-технологічним рівнем, що в антикризовому аспекті характеризується можливістю витрат конкретних ресурсів при виконанні певної операції з двома імовірними системними подіями; маршрутно-технологічним рівнем, що об'єднує в собі визначену послідовність технологічних операцій і визначає окремий у просторі та часі виробничий інтервал; процесно-технологічним рівнем, що у разі одновиробової спеціалізації співпадає з виробничим циклом підприємства.
- вперше представлено комплексний методичний інструментарій управлінської діагностики та структурно-комунікаційної оцінки кризового стану підсистеми менеджменту виробничого підприємства, який є засобом керівної підсистеми щодо формування імпульсів корекції стану підприємницької системи та її поступового переведення у певний запланований стан. Комплексність, цілісність і функціональна повнота розробленої методики забезпечується наявністю інструментів визначення та антикризового регулювання ефективності підсистеми менеджменту у структурному, функціонально-комунікаційному, процесовому та економічному аспектах.

Практичне значення одержаних результатів. Прикладне значення результатів дослідження полягає у розвитку адекватних методів економічної діагностики, оцінки та подальшого коригування поточного стану суб'єктів підприємницької діяльності виробничої галузі щодо виявлення та подолання кризових ознак і тенденцій. Методичні розробки та результати аналітичних досліджень призначені для практичного використання керівниками і менеджерами під час розробки і впровадження антикризових заходів на виробничих підприємствах.

Результати дослідження використані: Державним підприємством Науково-Виробничий Комплекс “Прогрес” - для здійснення діагностики та оцінки поточ-

ного стану операційного елементу загальної структури підприємства, а також стану відповідності реальної та концептуальної системи управлінських рішень керівного елементу структури підприємства (акт-довідка № 323/12 від 11.12.2002 р.); ОАО Чернігівським підприємством “Хімволокно-Амтел” - для формування внутрішньої системи кризових ознак для кожної із структурних складових виробничого блоку підприємства та загальної зовнішньої системи соціально-економічних, технологічних та управлінських ознак кризового стану підприємства (довідка № 425/Д-12 від 24.12.2002 р.); Фахівцями Обласного господарського суду Чернігівської області в процесі ідентифікації шкали банкрутства суб’єктів підприємництва та впровадження процедур господарського управління (санация, банкрутство) кризових підприємств (акт № 107 від 10.02.2003 р.); В навчальному процесі Міжнародного науково-технічного університету (довідка № 68 від 12.02.2003 р.); В процесі реалізації наукових програм МНТУ при виконанні міжнародних проектів ПрООН “Антикризове управління організаціями в умовах реформування економіки України” та “Підтримка розвитку малих та середніх підприємств України” (довідка №197 від 03.04.2003 р.); В навчальному процесі Чернігівського державного технологічного університету (довідка № 101/08-443 від 26.03.2003 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати, що наведені в дисертації, обговорювалися на: VIII-й Міжнародній науково-практичній конференції “Теорія і практика управління організацією з погляду тисячоліть” (м. Київ 2001 р.); Міжнародній міжвузівській науково-технічній конференції студентів, магістрантів, аспірантів (Беларусь, м. Гомель 2002 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції „Стратегія і тактика розвитку виробничо-господарських систем” (Беларусь, м. Гомель 2003 р.).

Крім того, результати дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри менеджменту Міжнародного науково-технічного університету та спільному засіданні кафедри менеджменту і кафедри економетрії, обліку і аудиту Чернігівського державного технологічного університету де отримали позитивну оцінку та рекомендовані для використання в навчальному процесі з профільних дисциплін і прилюдного захисту на здобуття наукового ступеня.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 13 наукових праць (чотири роботи в співавторстві) загальним обсягом 6,15 друкованих аркушів (особисто автором 5,45 д.а.), з них 12 – у наукових фахових виданнях загальним обсягом 6,05 д.а. (особисто автором 5,35 д.а.)

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Структура дисертаційної роботи складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст дисертації викладено на 200 сторінках машинописного тексту, включає 13 рисунків на 10 сторінках, 7 таблиць на 7 сторінках, а також 14 додатків на 29 сторінках. Список використаних джерел містить 162 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, об’єкт і предмет дослідження, розкрито його наукову новизну та практичну значущість, подано відомості стосовно апробації наукових результатів.

У розділі 1 — “Кризові явища у підприємницькій діяльності - економічна сутність, ознаки, причини та наслідки виникнення” розглянуто теоретичні аспекти категорії кризових явищ у підприємницькій діяльності, визначено основні ознаки і систематизовано критерії їх діагностики. Комплексно угруповано систему причин виникнення економічної неспроможності та їх організаційно-правові наслідки.

Узагальнене поняття кризи та кризових явищ розглянуто в контексті їх взаємозв'язків з процесами трансформації економічних відносин, а також з економічним трактуванням сутності поняття банкрутства та його видів. Для визначення економічної сутності, ознак і критеріїв ідентифікації кризових явищ здійснено критичний аналіз фундаментальних вітчизняних та закордонних наукових праць різних історичних періодів господарювання. На основі проведених досліджень зроблено ряд висновків, а саме: поняття кризи та запровадження певних видів процесу банкрутства є невід'ємною складовою підприємницької діяльності; криза формується на підставі завжди існуючої підприємницької невизначеності і ризику, що, за визначенням, мають місце на усіх стадіях операційного циклу суб'єкта господарювання; окрім стадій операційного циклу підприємства, джерелами кризових ризиків можуть бути також і всі етапи його життєвого циклу.

Задля завчасного зведення імовірності виникнення кризи до мінімального рівня і застосування відповідних засобів діагностики та впливу на економічний стан підприємства запроваджено певну організаційну перебудову традиційної схеми антикризового процесу на узагальненому інтервалі життєвого циклу суб'єкта підприємницької діяльності (рис. 1).

Аналіз причин виникнення економічної неспроможності суб'єктів підприємництва, що проведений у контексті ключових характеристик і визначень ринкової економіки та першоджерел виникнення соціально-економічної неспроможності, дозволив сформувати комплекс її системних причин. Однією з таких системних причин цього комплексу є “криза державності” – нащадок адміністративно-планового господарювання, що породжує загальну фінансову неспроможність і дестабілізацію економіки країни та негативно відбивається на фінансово-господарській діяльності усіх суб'єктів підприємництва і породжує стратегічні “макро-кризові” прояви.

На фоні трансформації загальноекономічних відносин привертають увагу також і “мікро-кризові” прояви, причини виникнення яких теж необхідно детально аналізувати і з'ясовувати. Елементами діагностики “мікро-кризових” симптомів як першоджерел і причин виникнення економічної неспроможності у загальному випадку виступають: по-перше, співвідношення трендових показників темпів зростання усіх видів витрат (на виробництво, на реалізацію продукції та інші) і обсягів (товарної продукції, реалізації та інші); по-друге, співвідношення усіх видів заборгованості; по-третє, “позитивне”, з першого погляду, зростання обсягу обігових коштів підприємства, але за рахунок менш ліквідних активів.

В результаті формування певного комплексу причин, що спричиняють та сприяють виникненню кризових проявів на макро- та мікро-господарському рівнях, цілком природно постає питання щодо їх можливих наслідків, які у ринкових умовах є обов'язковою формою підприємницького життєвого циклу. Ідеологія визначення комплексу наслідків будь-якого з видів кризового стану проявляється у задекларо-

ваній на нормативному рівні повній відповідальності щодо дотримання кредитних та інших договорів, що визначають будь-які зобов'язання, а також дотримання правил виконання встановленої розрахункової дисципліни. Загальну множину наслідків виникнення кризового стану складають дві підмножини, а саме: підмножина формальних (добровільних) наслідків формування кризового стану; підмножина фактичних (обов'язкових) наслідків кризи, що виникла на підприємстві. Зазначимо, що своєчасне впровадження адекватних засобів реагування на формальні наслідки виникнення кризи (ризик-менеджмент) упереджує виникнення підмножини фактичних наслідків. Запропонована процедурна схема ризик-менеджменту подолання формальних наслідків кризового стану підприємства зображена на рисунку 2.

У розділі 2 – “Методичні основи управлінської діагностики стану суб’єктів підприємницької діяльності” для виявлення характерних кризових рис проведено дослідження аналітичних даних ключових підприємств Чернігівської області, розглянуто методичні особливості формування інструментів діагностики кризових тенденцій з урахуванням часового інтервалу виявлення кризових проявів і формування відповідної стабілізаційної реакції, запропоновано теоретичні основи наукової формалізації та обґрунтовано механізм діагностики сучасних властивостей реального об’єкта дослідження.

З метою виявлення характерних визначальних рис суб’єктів підприємницької діяльності, що перебувають у кризовому стані, проведено загальний аналіз та оцінку динаміки економічної ситуації та структурних перетворень підприємств, на підставі якого сформульована комплексна сукупність узагальнених рис і ознак, що характеризують кризовий стан та економічну неспроможність суб’єктів підприємницької діяльності.

До множини характерних рис кризового підприємства віднесено: формування макро- та мікроекономічної “боргової завіси” підприємства; відсутність будь-якого дієвого механізму забезпечення інтересів власників і контролю за діяльністю менеджерів; відсутність достатньої ринкової, функціональної, економічної та організаційної кваліфікації персоналу; принципове ігнорування інструментів маркетингу щодо конкуренції, логістики, споживчих якостей продукції та ринків її збуту; використання неадекватних виробничих “засобів” господарювання; невдале спрямування та обсяги грошових потоків підприємства; низька ефективність будь-якої стадії підприємницької діяльності; неадекватність управління взагалі та необґрунтованість антикризових процедур, зокрема.

На підставі запропонованої стратегії переходу системи менеджменту підприємства від реактивної до активної, а, зрештою, і до планової схеми управління визначено систему головних завдань формування антикризового менеджменту підприємства, що спрямований на результат. Відповідно до визначеної системи завдань проведено дослідження теоретичних і прикладних питань ідентифікації комплексних результатів бізнесу та підвищення його ефективності. Результатом проведеного дослідження є формування комплексного інструментального засобу діагностики загальної ефективності такого виду:

$$E_{II} = \frac{F(\sum (P_{IHB}; P_{OIP}; P_{FIN}))}{F(\sum (B_{IHB}; F(\sum (B_K; B_{II}; B_B)); B_{FIN}))} * \frac{1}{(1+r)^{F(T_1, T_2, T_3)}}, \quad (1)$$

де E_{II} – показник діагностики ефективності виробничого підприємства;

P_{IHB} , P_{OIP} , P_{FIN} – прибуток від інвестиційної, операційної та фінансової діяльності;

B_{IHB} , B_{FIN} , B_K , B_{II} , B_B , – відповідно контактні, логістичні та виробничі витрати;
 r – відсоткова ставка;

T_1 , T_2 , T_3 , - часові інтервал виявлення кризи та формування стабілізаційної реакції.

На додаток до узагальненого інструменту діагностики ефективності виробничого підприємства запропоновано ідентифікувати кризові відхилення ефективності по показниках її витратного, ресурсного типів і продуктивності праці (з урахуванням фактору зміни цін, її динаміки та кон'юнктури ринку).

На підставі проведених досліджень щодо множини ознак, причин і критеріїв кризових явищ у підприємницькому середовищі здійснено наукову формалізацію та обґрунтування теоретичних основ сучасної діагностики поточного стану суб'єктів підприємницької діяльності виробничої галузі. Із застосуванням процесу наукової формалізації було отримано концептуальну модель складної виробничої системи та проведено її комплексне дослідження у структурному і функціональному аспектах. Дослідження наведених аспектів із застосуванням методів системного аналізу і методів моделювання дозволило: по-перше, здійснити змістовне та формальне відображення системи в рамках структурних компонентів і зв'язків між ними; по-друге, виявити закономірності функціонування і розвитку системи та її елементів. Забезпечення комплексності дослідження досягнуто за рахунок формування обов'язкового переліку найважливіших загальносистемних понять і властивостей об'єкта моделювання, що дозволило здійснити достовірну діагностику поточного стану суб'єкта підприємництва. Результатом дослідження найважливіших загальносистемних понять і властивостей об'єкта моделювання є розробка двох методичних засобів діагностики поточного стану виробничої системи, а саме:

1) уточнена концептуальна системна модель виробничої системи у простір-но-часовому (цикловому) аспекті такого виду:

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{if } \exists Z = \{z_i\} = \bigcap_{i=1}^5 T_i; \forall T_i = \{t_{i1}, \dots, t_{in}\}; i = \overline{1,5}; n = \overline{1, \infty} \\ \text{Then, } CM = \sum_{j=1}^{\infty} (\sum_{i=1}^5 T_i - Z)_j, \forall T_i \rightarrow \min, \forall j \rightarrow \max \end{array} \right., \quad (2)$$

де T_i – множина часових параметрів одного з p 'яти господарських циклів;

n – континуальний вимірник часу на відрізку конкретного господарського циклу, що враховує етап життєвого циклу моделі;

t_{in} – конкретний елемент множини часових параметрів відповідно до господарського циклу та етапу життєвого циклу;

Z – множина часових параметрів, що є результатом перетину існуючих множин господарських циклів.

ЧМ – часова модель життєвого циклу виробничої системи

i - часовий параметр економічного циклу системи;

j – ітераційний параметр стадії життєвого циклу виробничої системи;

2) концептуальна системна модель виробничої системи у потоковому аспекті, від множини сигналів якої залежить кінцевий стан досліджуваної системи, а саме:

$$PS = \bigcup_{t=1}^{\infty} (\bigcap (\bigcup (X_{t-1}, F_{t-1}, Y_{t-1}, OC_{t-1}); U_{t-1})), \quad (3)$$

де PS – поточний стан системи;

$X = \{x_i\}$ – множина потоку зовнішніх і внутрішніх ресурсів;

$F = \{f_i\}$ – множина потоку зовнішніх впливів;

$Y = \{y_i\}$ – множина потоку результатів підприємницької діяльності виробничої системи;

$OC = \{oc_i\}$ – множина потоку зворотного зв'язку;

$U = \{u_i\}$ – множина потоку керуючих впливів;

t – ітераційний параметр оцінки впливу часу.

При аналізі запропонованих моделей зроблено висновок, що комплексне поєднання їх структурної і функціональної побудови забезпечує: цілеспрямованість управління, подолання дефіциту зовнішньої та внутрішньої інформації, дозволяє врахувати зміни зовнішніх потреб і внутрішніх можливостей впродовж всього життєвого циклу суб'єкта підприємницької діяльності.

У розділі 3 – “Розробка прикладної методики здійснення управлінської діагностики та оцінки кризового стану суб'єктів підприємницької діяльності виробничого типу” приведено методичні розробки, що дозволяють раціонально організувати процес функціонально-технологічної діагностики та оцінки поточного стану виробничої складової підприємницької системи, обґрунтовано ідентифікувати і коригувати стан керівного елемента у структурно-комунікаційному аспекті та ідентифікувати антикризову спроможність підсистеми менеджменту суб'єкта підприємництва, а також оцінити антикризову доцільність вибору управлінських рішень.

Розробку системи методичних засобів технологічного антикризового регулювання структури суб'єктів підприємницької діяльності промислової галузі запропоновано здійснити на підставі узагальненої концепції раніше розроблених циклової та потокової моделей виробничої підприємницької системи, що досить повно представлені в ілюстративному та формалізованому аспектах. Відповідно до цього сформульовано визначення і властивості понять – “антикризова технологічна ефективність виробничої системи”, “антикризова технологічна ефективність виробничого процесу”.

На підставі аналітичних досліджень даних фінансового і управлінського обліку, конструкторської, технічної та технологічної документації виробничих підприємств

Чернігівської області розроблено трирівневу потокову підсистемну модель аналізу антикризової технологічної ефективності виробничого процесу, що забезпечує одночасне поєднання концептуальних основ аналізу і синтезу в процесі діагностики та антикризового регулювання виробничого циклу загальної системи дослідження. Першим рівнем запропонованої трирівневої моделі є операційно-технологічний рівень, що в антикризовому аспекті характеризується можливістю витрат конкретних ресурсів при виконання певної операції з двома імовірними системними подіями. Другим рівнем вищезгаданої моделі є маршрутно-технологічний рівень, що об'єднує в собі визначену послідовність (потік) технологічних операцій і визначає окремий виробничий етап, відповідно до обліку витрат за окремими економічними етапами. Третім рівнем моделі є процесно-технологічний рівень, що, у разі одновиробової спеціалізації підприємства, збігається з виробничим циклом (відповідно до циклової моделі).

Результатом запропонованої трирівневої моделі є методика кризової діагностики та антикризового регулювання технологічної структури виробничого підприємства, що полягає в оцінці величини втрат ресурсів при виконанні виробничих операцій, маршрутів і процесів.

Антикризову методику функціонального управління ефективністю розроблено на підставі аналізу системного виконання двох головних функцій виробничої підсистеми об'єкта дослідження: по-перше, це забезпечення продуктивного використання ресурсних складових (витратні параметри) та їх похідних (часові параметри) у виробничому циклі, а, по-друге, це комплексне поєднання усіх параметрів виробничого елементу та їх спрямованість на споживчі потреби зовнішнього середовища. Перша функція досліджується у кошторисно-цикловому аспекті антикризової спроможності, а друга функція – у потоковому аспекті. Одним з інструментів методики комплексного діагностування та антикризового регулювання функціональної ефективності, відповідно до першої головної функції, обрано залежність фактичного фонду оплати праці від параметрів повноти використання робочого часу, що відображується таким чином:

$$T_r m \varepsilon_\phi = \sum_r (T_r m \varepsilon_n - \sum_i \sum_j \alpha^r_{ij} * t_{ij}), \quad (4)$$

де $T_r m \varepsilon_\phi$ – загальний фактичний часовий фонд функціонування основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів підприємства;

$T_r m \varepsilon_n$ – загальний плановий фонд функціонування основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів підприємства;

α^r_{ij} – змінний коефіцієнт, що визначає режим операції (режим обробки або режим очікування), і для якого повинно виконуватись таке співвідношення:

$$\alpha^r_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{відображено режим обробки} \\ 0, & \text{відображено режим очікування} \end{cases}$$

t_{ij} – фактичний час виконання операції у будь-якому режимі.

i – ітераційний коефіцієнт виду виробів;

j – ітераційний коефіцієнт виду технологічної операції;

r – ітераційний коефіцієнт виду технологічного виконавця.

Комплексним критерієм методики діагностування та антикризового регулювання функціональної ефективності, відповідно до другої головної функції, обрано взаємоузгодженість множини інтересів споживача із множиною техніко-економічних параметрів вихідного потоку виробів підприємства, яку відображено таким чином:

$$\left\{ \begin{array}{l} PY = \{y_i, p_{y_i}^j\} \cong PFs = \{Fs_i, p_{Fs_i}^j\} \\ y_i \cong Fs_i, p_{y_i}^j \cong p_{Fs_i}^j, k \rightarrow z \quad \forall i, l \rightarrow g \quad \forall j \end{array} \right. , \quad (5)$$

де PY – матриця вихідного потоку виробів з їх характеристичними елементами;

y_i – елементи вихідного потоку виробів $Y = \{y_i\}$, $i = \overline{1, k}$;

$p_{y_i}^j$ – множина характеристичних техніко-експлуатаційних параметрів кожного з видів вихідного потоку виробів: $\forall y_i \in Y, \forall i, \exists p_{y_i} = \{p_{y_i}^j\}$, $j = \overline{1, l}$;

PFs – матриця потоку зовнішньої взаємодії зі споживачем із відповідними характеристичними елементами;

Fs_i – елементи потоку зовнішньої взаємодії зі споживачем $Fs = \{Fs_i\}$, $i = \overline{1, z}$;

$p_{Fs_i}^j$ – множина характеристичних техніко-експлуатаційних параметрів, яким віддають перевагу споживачі кожного з видів вихідного потоку виробів: $\forall Fs_i \in Fs, \forall i, \exists p_{Fs_i} = \{p_{Fs_i}^j\}$, $j = \overline{1, g}$;

На підставі проведеного комплексного впорядкування та наукового узагальнення розрізнених знань і фактів про об'єкт дослідження виявлено, що ключову роль в забезпеченні антикризового стану суб'єкта підприємництва та формуванні позитивного значення його ефективності та антикризової спроможності відіграє підсистема менеджменту. Тому наявність ефективного механізму антикризового управління є засобом керівної підсистеми щодо формування імпульсів корекції стану підприємницької системи та її поступового переведення у деякий бажаний (а іноді й небажаний) стан. У такому аспекті процедура діагностики та антикризового регулювання підсистеми менеджменту повинна усвідомлюватись як комплексний і цілеспрямований процес вивчення стану, функціональної відповідності і тенденцій щодо основних елементів керівної підсистеми, форм і порядку їх взаємодії у процесі генерації, обґрунтування, прийняття та реалізації управлінських рішень, а також їх взаємодії з іншими керівними управлінськими системами (врахування властивостей ієрархії) та об'єктами, що підлягають стабілізації. Для забезпечення антикризової комплексності цільового, функціонального та лінійного управління в системі підприємницької діяльності запроваджено семантичне поєднання структурного, комунікаційного, процесного та економічного аспектів методики дослідження та антикризового регулювання підсистеми управління із застосуванням запропонованої множини відповідних інструментальних засобів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі щодо теоретичної і прикладної ідентифікації та оцінки кризового стану суб'єктів підприємницької діяльності виробничої галузі, яке дозволяє керівникам завчасно виявляти кризові ознаки та впроваджувати заходи щодо запобігання розвитку кризових проявів в організаційній, технологічній та управлінській сферах виробничого підприємства. Результатом дослідження є наступні висновки теоретичного і науково-практичного спрямування:

1. Об'єктивне існування загальноекономічного процесу банкрутства як неминучого явища сучасного ринку вимагає більш чіткого науково-методичного визначення системи ознак і критеріїв виникнення кризи, а також систематизації, впорядкування та адаптації до сучасних реалій господарювання існуючих видів, методів, процедур і механізмів запровадження процесу банкрутства.

2. Доведено, що критерієм можливої кризи може бути ідентифіковане кількісне коливання: по-перше, певного показника господарювання і, по-друге, показника наслідків сучасного стану підприємства. При цьому ознакою можливості порушення справи про банкрутство запропоновано прийняти усталене перевищення амплітуди коливання системи певних господарських показників щодо встановлених асимптотичних обмежень за кожним конкретним критерієм.

3. Обґрунтовано, що узагальнена система ознак і критеріїв ідентифікації та оцінки кризового стану є найбільш повною за умови її комплексного розгляду у двох аспектах – юридичному та фінансово-економічному.

4. У процесі становлення і розвитку ринкових відносин причини виникнення соціально-економічної неспроможності суб'єктів підприємницької діяльності доцільно поділити на дві базові групи: по-перше, множину об'єктивних причин неспроможності, що однаковим чином впливають на усіх без винятку суб'єктів підприємництва (зовнішні загальноекономічні та загально-соціальні причини) і, по-друге, множину суб'єктивних причин, що пов'язані із концепцією ризику та взаємозв'язком детермінантів ризиків і прибутку.

5. Встановлено, що узагальнена причина фінансово-економічної дестабілізації або "криза державності" обумовлена ослабленням і розірванням узгодженого взаємозв'язку між найважливішими елементами фінансової системи – державними фінансами, державним бюджетом, фінансами підприємств і монетарною політикою держави щодо параметрів грошової маси. В той же час доведено, що причини "мікро-кризових" симптомів неспроможності є негативним результатом відсутності керівного реагування на виявлені кризові індикатори, що призводять до виникнення різних за тривалістю видів економічної неспроможності, а, згодом, і до визнання цього суб'єкта банкрутом, його санації та (або) ліквідації.

6. В роботі доведено, що упередження кризового стану та зведення імовірності виникнення кризових тенденцій до мінімального рівня можливо на підставі запропонованої концептуальної моделі запобігання кризового стану, здійсненої завдяки організаційній перебудові загальної схеми традиційного антикризового процесу протягом всього інтервалу життєвого циклу підприємства та формуванню системи певних критеріїв, що базуються на фундаментальних фінансово-економічних, виро-

бничих і технологічних показниках завчасної діагностики та оцінки поточного стану підприємства на будь-якій стадії його життєвого циклу.

7. Детальне дослідження та систематизація загального комплексу можливих наслідків виникнення стану економічної неспроможності засвідчило, що ідентифікація можливості банкрутства вимагає професійного діагностичного аналізу та оцінки системної, господарської, організаційної, фінансової та управлінської структури підприємств для подолання кризових тенденцій на початкових стадіях виникнення негативних ознак і запобігання виникнення поточних фактичних наслідків визнання підприємства суб'єктом банкрутства.

8. На підставі дослідження і систематизації комплексу характерних рис кризового підприємства розроблено процедурну схему ризик-менеджменту антикризового подолання формальних наслідків виникнення кризового стану підприємства та доведено, що сучасні аспекти ситуаційного менеджменту конче потребують певної зміни управлінських завдань в системі антикризової діагностики, оцінки та управління, що спрямовано на ідентифікацію і забезпечення ефективності існуючого бізнесу, необхідність визначення та максимальну реалізацію потенціалу існуючого бізнесу, перетворення його в інший, відповідно до зміни зовнішніх вимог і завдань.

9. Проведений аналіз вітчизняного та закордонного досвіду щодо економічних методів і механізмів діагностики та оцінки ефективності суб'єктів підприємницької діяльності дозволив суттєво доповнити існуючу загальну методику детермінації ефективності та додати їй інтегральні антикризові індикаторні властивості з урахуванням і об'єднанням концепцій розподілу витрат і доходів за сферами діяльності, облікової політики й угруповання господарської інформації, вартості грошових коштів у часі, факторного аналізу продуктивності, матеріально-речового складу активів, розподілу і використання джерел активів.

10. Доведено, що семантичне поєднання розроблених дисертанткою циклової та потокової моделей виробничого суб'єкта підприємницької діяльності з використанням методів системного аналізу і методів моделювання об'єкта дослідження, забезпечує всебічне інформаційне уявлення про системні властивості об'єкта, особливості його функціонування у певних господарських обставинах, системну ієрархію, його функціональні та комунікаційні спрямованості. При цьому запорукою отримання найбільш якісних і достовірних результатів щодо діагностики та оцінки стану складних виробничих систем на базі побудованих моделей їх функціонування є інформаційна повнота характеристик об'єкта дослідження.

11. На підставі аналізу запропонованих циклової та потокової моделей виробничого суб'єкта підприємницької діяльності досліджено впровадження виробничого циклу в розрізі діагностики, оцінки та подальшого антикризового регулювання технологічної ефективності. Для визначення і подолання кризових тенденцій щодо ефективності використання проміжних ресурсних витрат і комунікаційної взаємодії між структурними рівнями певного технологічного циклу виробничої системи було розроблено й обґрунтовано трирівневу потокову підсистемну модель аналізу. Така модель істотно зменшує неоднозначність структурного опису виробничого циклу, забезпечує вичерпану кошторисну характеристику ресурсів за технологічними рів-

нями об'єкта дослідження і дозволяє визначити зайві технологічні та бізнес-ланцюги у виробничому циклі суб'єкта підприємницької діяльності.

12. Встановлено, що для комплексної діагностики, оцінки та запобігання розвитку кризових проявів виробничого елементу суб'єкта підприємницької діяльності необхідно розробити і обґрунтувати відповідну методику сучасної ідентифікації його функціональної ефективності. Сутність розробленої методики полягає у створенні специфічних інструментів, що встановлюють комплексний взаємозв'язок між певними витратно-кошторисними показниками, параметрами часового та технологічного режимів функціонування виробничої підсистеми, параметрами продуктивності технології, параметрами споживчої корисності у взаємодії "виробник-споживач".

13. В роботі доведено, що кризові прояви та загальний стан промислового суб'єкта підприємницької діяльності, а також його загальна ефективність значною мірою обумовлені впливом управлінських сигналів головного керуючого модуля як генератора вільного вибору організаційних форм, структури, функцій та методів управління. Тому обґрунтовано і запропоновано сучасну методику структурно-комунікаційної ідентифікації та оцінки кризового стану підсистеми менеджменту суб'єкта підприємницької діяльності. Комплексність запропонованої методики забезпечується наявністю інструментів визначення та регулювання стану антикризової ефективності керівної підсистеми у структурному, функціонально-комунікаційному, процесовому та економічному аспектах.

Одержані теоретичні основи, методичні та прикладні результати дослідження дозволяють достатньо достовірно встановити і оцінити реальний стан об'єкта та здійснити певні коригуючі заходи щодо антикризової спроможності підприємницької системи виробничої галузі, дослідити часові тренди декількох груп показників її ефективності, виявити кризові тенденції та завчасно запровадити розробку і застосування антикризових управлінських рішень щодо локалізації негативних тенденцій виникнення економічної неспроможності суб'єктів підприємницької діяльності.

ПЕРЕЛІК ПУБЛІКАЦІЙ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Бобришева Т.О. (Бобришева-Шкарлет Т.О.) Проблема антикризових процесів фінансово-господарської діяльності підприємств України // Вісн. Черніг. Технол. ін-ту, 1998. - №5. С. 198-207. (0,4 д.а.)

2. Бобришева Т.О. (Бобришева-Шкарлет Т.О.), Шкарлет С.М. Побудова сучасної схеми антикризового процесу // Вісн. Черніг. Технол. ін-ту, 1998. - №6. С. 261-268. (загальний обсяг 0,35 д.а., особисто автором 0,25 д.а. — життєві цикли конкурентної переваги та оновленої схеми антикризового управління)

3. Шкарлет С.М., Бобришева Т.О. (Бобришева-Шкарлет Т.О.). Програмні інновації - складова частина реінжинірінга бізнесу в антикризовому процесі // Вісн. Черніг. Технол. ін-ту, 1998. - №7. С. 139-146. (загальний обсяг 0,35 д.а., особисто автором 0,15 д.а. — фактори успішності бізнесу, описання реінжинірінга, як інструменту подолання кризових проявів)

4. Бобришева-Шкарлет Т.О. Основні напрямки розвитку механізму антикризового управління на підставі національних облікових стандартів // Вісник Чернігівського державного технол. ун-ту. Збірник – Чернігів: ЧДТУ, 2000. – №11. С.121-124. (0,15 д.а.)

5. Шкарлет С.М., Бобришева-Шкарлет Т.О. Характерні риси суб'єктів підприємницької діяльності у кризовому стані // Вісник Чернігівського державного технол. ун-ту. Збірник – Чернігів: ЧДТУ, 2001. – №14. С. 182-192. (загальний обсяг 0,5 д.а., особисто автором 0,35 д.а. – систематизація та класифікація характерних рис, статистичні дослідження систематизованих параметрів)

6. Бобришева-Шкарлет Т.О. Ознаки і критерії кризових явищ у підприємницькій діяльності // Економіка та підприємництво: Зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. Вип. 6/Відп. ред. С.І.Дем'яненко. – К.:КНЕУ, 2001. С. 118-125. (0,4 д.а.)

7. Бобришева-Шкарлет Т.О. Причини виникнення неспроможності суб'єктів підприємницької діяльності // Сіверянський літопис, 2001. – №6. С. 150-162. (0,8 д.а.)

8. Бобришева-Шкарлет Т.О. Методичні основи побудови інструментів діагностики ефективності та антикризової спроможності виробничих підприємств // Вісник Чернігівського державного технол. ун-ту. Збірник – Чернігів: ЧДТУ, 2002. – №17. С. 78-87. (0,4 д.а.)

9. Бобришева-Шкарлет Т.О. Наслідки виникнення кризових явищ у фінансово-господарській діяльності підприємств // Сіверянський літопис, 2002. – №1. С.162-169 (0,65 д.а.)

10. Бобришева-Шкарлет Т.О. Сучасна характеристика результативності соціально-економічної системи України в масштабі міждержавних порівнянь // Сіверянський літопис, 2002. – №3. С. 131-144 (0,8 д.а.)

11. Шкарлет С.М., Бобришева-Шкарлет Т.О. Методологічні основи діагностики стану складних виробничих систем // Сіверянський літопис, 2002. – №5. С. 193-199 (загальний обсяг 0,65 д.а., особисто автором 0,4 д.а. – концептуальні циклова та потокова моделі у структурному та функціональному аспектах)

12. Шкарлет С.М., Бобришева-Шкарлет Т.О. Структурно-комунікаційна діагностика стану підсистеми менеджменту суб'єкта підприємницької діяльності // Сіверянський літопис, 2003. – №4. С. 193-204 (загальний обсяг 0,75 д.а., особисто 0,4 д.а. – методика структурно-ієрархічної діагностики стану підсистеми менеджменту)

В інших виданнях:

13. Бобришева-Шкарлет Т.О. Використання маркетингових інструментів в концепції антикризового управління підприємством // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції "Теорія і практика управління організацією з погляду тисячоліть", м. Київ, 24-26 травня 2001 року. – С. 32-33. (0,1 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Бобришева-Шкарлет Т.О. Діагностика та оцінка кризового стану суб'єктів підприємницької діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – Економіка, організація і управління підприємствами. — Київський національний економічний університет. Київ, 2004.

Дослідження присвячене питанням розробки теоретичних основ та прикладного методичного інструментарію щодо діагностики та оцінки кризового стану суб'єктів підприємницької діяльності виробничої галузі.

В роботі здійснено комплексний аналіз відповідності життєвого циклу та сучасних вимог щодо організації антикризового процесу, на підставі якого запропоновано концептуальну модель упередження кризового стану. На основі інформаційних даних промислових підприємств зроблено систематизацію головних причин виникнення їх економічної неспроможності.

Приведена взаємно-однозначна відповідність між загальною сукупністю причин і множиною наслідків виникнення кризового стану. Для узагальненого макету виробничого підприємства уточнена система характерних рис кризового стану суб'єктів підприємництва та розроблена процедурна схема подолання кризових тенденцій. Систематизовано комплекс системних властивостей виробничого підприємства, на підставі якого сформовані теоретичні та методичні основи діагностики стану складних виробничих систем.

На підставі поєднання методу моделювання та методу системного аналізу розроблені циклова та потокова моделі сучасної виробничої системи, на базі яких здійснено розробку та обґрунтування структурно-комунікаційної діагностики керівної підсистеми та функціонально-технологічної діагностики керованої підсистеми у загальному виробничому циклі.

Запропоновані методичні положення дисертації апробовані у господарській діяльності українських підприємств та установ, що дало можливість зробити висновки щодо їх практичної цінності.

Ключові слова: методика, модель, виробнича система, економічна неспроможність, криза, антикризовий процес, суб'єкт підприємницької діяльності, ефективність.

АННОТАЦИЯ

Бобрышева-Шкарлет Т.О. Диагностика и оценка кризисного состояния субъектов предпринимательской деятельности. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – Экономика, организация и управление предприятиями. — Киевский национальный экономический университет. Киев, 2004.

Исследование посвящено вопросам разработки теоретических основ и методического инструментария относительно диагностики и оценки кризисного состояния субъектов предпринимательской деятельности.

В работе теоретически обосновано существование нескольких видов банкротства. По совокупности видов банкротства выделены два аспекта, комплексно характеризующие возможность возникновения кризисного состояния. Сформулированы и обоснованы понятия критерия и признака кризисных проявлений в инвестиционной, операционной и финансовой деятельности субъектов предпринимательства. Сформулированы для каждого из приведенных аспектов возникновения кризиса необходимые и достаточные условия идентификации кризисного состояния и начала процедуры банкротства. На основании выделенных аспектов определения кризисного

состояния предложена обновленная схема антикризисного процесса на протяжении всего жизненного цикла предпринимательской системы.

Исследования аналитических данных функционирования ряда предприятий Черниговской области позволили выделить комплекс основных причин возникновения экономической несостоятельности субъектов предпринимательской деятельности. Классифицировано понятие экономической несостоятельности в контексте управленческой реакции на кризисные проявления.

На основе множества выделенных причин экономической несостоятельности систематизировано понятие идеологии определения последствий кризисных проявлений. В зависимости от классифицированных видов кризиса и банкротства определенным образом систематизированы их последствия для производственных предпринимательских систем. Приведены классификационные характеристики кризисных явлений (по формальным и фактическим последствиям), по которым установлен перечень нормативных процедур.

С целью достоверной диагностики состояния производственной системы выбраны и соответствующим образом адаптированы методы расчета эффективности как предпринимательской системы в целом, так и ее отдельных структурных компонентов. Расчет эффективности как основного методического инструмента обнаружения кризисных симптомов рекомендовано производить в производственном и коммерческом аспектах. Определены и обоснованы концептуальные параметры существенности показателей эффективности, в соответствии с которыми необходимо различать несколько целевых групп инструментов идентификации кризисного состояния производственной системы в соответствии с ее целевыми объектами.

На основе объединения методов системного анализа и методов моделирования создана максимально приближенная концептуальная модель производственной системы предпринимательства. Разработанная концептуальная модель исследована с точки зрения ее системных свойств, а также в структурном и функциональном аспекте диагностики. В результате такого исследования получены циклическая и потоковая модели отображения системного процесса производственной предпринимательской деятельности, которые послужили базисом дальнейших исследований.

На основе разработанных системных моделей проведена технологическая диагностика производственного элемента промышленного предприятия по предложенной и обоснованной трехуровневой модели. Для соблюдения принципа комплексности научных исследований технологическая диагностика дополнена методикой функциональной диагностики производственного элемента промышленного предприятия.

С целью обеспечения полноты и целостности инструментов диагностики и оценки кризисного состояния производственных предприятий предложена методика анализа состояния и тенденций поведения управляющей подсистемы объекта исследования.

Предложенные методические положения диссертации апробированы на ряде украинских предприятий и учреждений, что дало возможность сделать выводы относительно их практической ценности.

Ключевые слова: методика, модель, производственная система, экономическая несостоятельность, кризис, антикризисный процесс, субъект предпринимательской деятельности, эффективность.

SUMMARY

Bobrisheva-Shkarlet T. O. Diagnostic and valuation crisis state of private business subjects – Manuscript.

The dissertation on getting scientific degree of the candidate economics sciences on the speciality 08.06.01 – „Economics, organization and enterprises management” – Kyiv National Economic University. Kyiv, 2004.

The research is dedicated to the problems of working out theoretical basis and methodical instruments as to diagnostics and valuation of crisis state business private subjects.

In this work is theoretically grounded the existence of some types of bankruptcy. On the basis types of bankruptcy are assigned two aspects, which describe the possibility of the beginning crises states. The concepts of the criterion and indication are formulated and grounded in this work and also the indication are formulated and grounded in this work and also the indication of crisis manifestations in investive, operative and financial activity of private business subjects.

The beginning of crisis are formulated for each of given aspects and also necessary and enough condition crisis state identification and starting the procedure of bankruptcy. On the basis of these assigned aspects of crisis state a new renovated diagram of anty-crisis process is suggested according to life cycle of private business system.

On the basis of worked out systematic models and forms was created the technological diagnostics of the productive element industrial enterprise according to offered and grounded three-leveled model. For observation the principle of complexity scientific researches the technological diagnostics is supplemented with the functional methods productive element of industrial enterprise.

In order to secure the completeness and integrity of diagnostics methods and valuation of crisis state of productive, enterprises is offered the methods of analysis the state and tendencies the controlling system of the research object.

Offered methods states off this dissertation and approved at some Ukrainian enterprises and establishment, which gave the possibility to make a conclusion according to their practical values.

Key words: methods, model, productive system, economic bankruptcy, crisis, anty-crisis process, subject of private business, effectiveness.